

Kirja-arvio

Minttu Tikka

Verkon sosiaalista todellisuutta kartoittamassa

Robert V. Kozinets (2016) *Netnography: Redefined 2nd edition*. London: Sage, 305 s.

Miten tutkia verkkoon kietoutuvaa ihmisten välistä vuorovaikusta ja perinteisiä määritelmiä pakenevaa yhteisöllisyyttä? Kanadalainen markkinoinnin professori Robert V. Kozinets tarjoaa vastaukseksi antropologian perinteisestä tutkimusotteesta ammentavaa metodia, jossa etnografisen työn kenttä rakentuu viestintäteknologioiden ja ihmisten kohtaamisissa. Kozinetsin tutkimuskohteena ovat sosiaalisessa mediassa ilmenevät sosiaaliset ja kulttuuriset ilmiöt, kuten online-ympäristöissä syntyvät kokemukset ja vuorovaikutus. Kozinets asettaa tavoitteekseen rakentaa yhteiskuntatieteellisesti viritynyt tutkimusote, jossa eettisyys ja etnografinen osallistuva havainnointi yhdistyvät digitaalisen ympäristön tutkimusmenetelmiin, kuten verkostanalyysiin, data-analytiikkaan ja datan visualisointiin.

Netnography: Redefined (2016) on alun perin vuonna 2010 ilmestyneen verkkoyhteisöjen ja online-kulttuurien tutkimukseen keskittyvän *Netnography: Doing Ethnographic Research Online* teoksen toinen painos. Vaikka uusi painos rakentaakin vanhan päälle, pyrkii se myös nimensä mukaisesti sekä uudelleen määrittelemään että laventamaan otettaan suhteessa kirjan ensimmäisen painokseen. Keskeinen syy tähän on 2010-luvulla tapahtunut sosiaalisen median nousu. Nyt muun muassa Facebookista, Twitteristä ja Instagramista on muodostunut netnografian kannalta kiinnostavia ympäristöjä, joita pitkälti vuonna 2009 kirjoitettu ensimmäinen painos ei käsitellyt. Lisäksi Kozinets pyrkii vastaamaan verkkoetnografisen tutkimuskentän laajentumiseen ja monipuolistumiseen kehittämällä omaa tutkimusotettaan.

Kirja jakautuu 11 lukuun, joista kaksi ensimmäistä luovat menetelmän käsitteellistä ja teoreettista pohjaa määrittelemällä netnografian käsitettä ja internetin käyttöä, luotaamalla keskustelua yhteisön ja kulttuurin käsitteistä, kartoittamalla erilaisia verkkoetnografisia lähestymistapoja sekä pureutumalla teknologioiden ja ihmisen suhteeseen ja näissä suhteissa muodostuvien verkostojen rakenteisiin. Kolmas luku keskittyy netnografiaa täydentäviin menetelmiin, kuten big data -analytiikkaan, surveyihin, haastatteluihin sekä sosiaalisen verkostanalyysiin. Näitä menetelmiä myös rinnastetaan ja verrataan netnografiaan.

Neljäs luku on yksi kirjan avainlukuista, jossa paneudutaan määrittelemään netnografiaa tutkimuskäytänteiden yhdistelmänä, jota pitää sisällään datan keräämisen ja luomisen, analyysin ja tulkinnan sekä eettiset ja empirian representaatioiden tuottami-

seen liittyvät pohdinnat. Näiden käytänteiden ytimessä on tiedon tuottaminen osallistuvan havainnoinnin avulla erilaisissa verkkoympäristöissä ja -sovelluksissa. Kozinets rakentaa netnografisia tutkimuskäytänteitään luodaten alan keskeisintä tutkimusta. Erityisen vahvasti Kozinets viittaa Christine Hinen vuonna 2000 ilmestyneeseen verkkoetnografian merkkiteokseen *Virtual Ethnography*. Olisikin ollut kiinnostavaa, jos Kozinets olisi ehtinyt perehtyä Hinen uudempaan teokseen, vuonna 2015 ilmestyneeseen *Ethnography for the Internet: Embedded, Embodied and Everyday* teokseen. Nyt Hinen päivitetyn lähestymistavan mahdolliset vaikutukset Kozinetsin työhön jäävät arvailujen varaan. Neljännessä luvussa esitellään myös netnografian 12 vaihetta, joka tarjoaa helposti lähestyttävän kokonaiskuvan koko tutkimusprosessista.

Viides luku käsittelee tutkimuksen suunnittelua ja valmistelua ja sisältää myös ohjeita itsetutkiskeluun ja valmentautumiseen. Luvussa annetaan hyödyllisiä ohjeita sellaisen tutkimuskohteen ja -kysymysten muotoilemiseen, joihin käsillä olevalla menetelmällä voi vastata. Seuraava luku paneutuu tutkimusetiikkaan, jossa Kozinets käy läpi viimeisimpiä verkon tutkimuseettisiä ohjeita sekä yhdysvaltalaisten tutkimuseettisten toimikuntien toimintaa. Luku painottaa eettisyyden sisäistämistä jo ennen tutkimuksen tekoa ja kontekstisidonnaista harkintaa. Se sisältää myös kiinnostavaa pohdintaa julkisista ja yksityisistä tiloista verkossa ja niiden vaikutuksista tutkimusetiikkaan. Kozinets esittää ajatuksen verkkoaineistojen kahtiajaosta ihmisten välisestä suorasta yhteydenpidosta syntyvään materiaaliin ja arkistomateriaaleihin. Kozinetsin mukaan reaaliaikainen osallistuminen, vuorovaikutus ja yhteydenpito luovat ajatuksen verkosta tai tietystä verkkosovelluksesta (esim. Skype tai Google+) yksityisenä tilana tai paikkana. Tällöin tutkimuskohteena olevien ihmisten vuorovaikutus on yksityistä, jonka vaatii tutkijalta paljon eettistä harkintaa, suostumuslomakkeiden käyttöä ja muihin lupakäytäntöihin sitoutumista. Toisesta näkökulmasta internetiä voidaan tarkastella yksilöiden julkaisuvälineenä ja näiden julkaisujen arkistona. Verkon keskustelupalstoille, blogeihin tai Twitter feedeihin arkistoinut vuorovaikutus on tekstinkaltaista ja julkista tietoa, jonka keräämiseen ja analysointiin liittyvät eettiset lupakysymykset ovat huomattavasti vähäisempiä. Luvun lopussa esitellään eettisiä tapoja tuottaa etnografista kuvausta arkaluontoisistakin aiheista kätkemällä tai palastelemalla tunnistettavia tietoja.

Luku seitsemän käsittelee verkkoaineiston valintaa, suodattamista, keräämistä ja tallentamista. Kahdeksas luku jatkaa aiheesta mutta keskittyy tutkijan rooliin ja osallistumiseen materiaalin muodostumisessa. Luvussa esitellään muun muassa tutkijasivujen perustamista, haastatteluja ja kenttämuistiinpanoja. Yhdeksännessä luvussa siirrytään aineiston analyysiin ja tulkintaan sekä pohditaan, miten aineisto kääntyy tulkinaksi ja representaatioksi. Luku tarjoaa myös aineiston analyysiesimerkin sekä keinoja analysoida dataa manuaalisesti, puoliautomaattisesti ja algoritmien avulla. Kymmenes luku paneutuu etnografisen representaation merkitykseen käymällä läpi etnografisen representaation historiaa ja esittelemällä neljä netnografian ideaalityyppiä; symbolisen, digitaalisen, humanistisen sekä autoetnografian, joista kukin edustaa erilaista tutkimussuuntausta ja representaatioiden tuottamisen tapaa. Kuten perinteisessä etnografiassa, myös netnografiassa kirjoittaminen ja representaatioiden tuottaminen on menetelmän ytimessä. Kozinets päättää kirjan humanistisen netnografian viestiin mahdollisuudesta muuttaa maailmaa paremmaksi tutkimusta tekemällä.

Kuten ensimmäinen painos, myös *Netnography: Redefined* tarjoaa lukijalle opastusta askel askeleelta netnografisen metodin soveltamiseen ja toteuttamiseen, mikä hyödyttää erityisesti opiskelijoita ja tutkijoita, joille verkon etnografisen tutkimus ei

ole ennalta täysin tuttua. Erona aiempaan on, että toinen painos pyrkii kehittämään myös menetelmän epistemologiaa sekä systematisoimaan, yhtenäistämään ja standardoimaan netnografian tutkimuskäytänteitä vakiinnuttaakseen siitä oman legitiimin tutkimusalan, jolla on omat ennalta määritellyt tutkimuskäytänteensä, kytköksensä lähialoihin, juuret ja historia sekä arviointikriteerit. Menetelmällinen perusteellisuus ja täsmällisyys auttavat teorian muodostamisessa ja vähentävät tarpeetonta toisintamista ja siten rakentavat tutkimuskenttää. Tämä on Kozinetsin mukaan tarpeen, jotta vältyttäisiin etnografisten menetelmien jatkuvalta uudelleen keksimiseltä, mikä vaikeuttaa tulosten yleistettävyyden toteamista.

Kirjan johdannossa Kozinets käyttää kappaleen netnografian pohjustamiselle, mikä on paitsi perusteltua menetelmän legitimoinnin näkökulmasta, mutta myös tuottaa ajatuksen siitä, että Kozinets on joutunut perustelemaan sekä etnografian viemistä verkkoon että netnografian erityisyyttä ennenkin. Tarve verkon ja tietokonevälitteisen kommunikaation tutkimusta varten suunnitellun mutta vahvasti etnografiaan pohjautuvan metodin kehittämiseen nousee tutkimusympäristön muutoksesta. Kozinetsin mukaan online-ympäristössä syntyvät sosiaaliset kokemukset—liittyvät ne sitten valtaviin massoihin verkkoon arkistoitunutta vuorovaikutusta tai reaaliaikaiseen yhteyteen—ovat perustavasti erilaisia kuin kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa, mikä on muuttanut myös etnografisen tutkimuksen käytänteitä. Kozinets nostaa esille myös muita vastavia, mutta eri lailla nimettyjä tutkimusmenetelmiä, kuten digitaalisen ja virtuaalisen etnografian, joiden lisääntymisen hän pitää itsessään esimerkkinä siitä, että online-maailmoihin suuntautuva etnografia tulee eriyttää perinteisestä etnografiasta. Tästä Kozinetsin mukaan seuraa, että koska kyseessä on ”uusi tapa kartoittaa sosiaalista todellisuutta” (p. 4), ansaitsee se oman uudissanansa.

Termi netnografia on lähtöisin Kozinetsin omalta alalta kulutus- ja markkinointitutkimuksen kentältä, jossa se esiintyi ensimmäisen kerran jo vuonna 1996. Menetelmänä *netnografia* asettuu big data-analyysin ja diskurssianalyttisen lähiluennan välimaastoon, jonka tehtävänä on vuorovaikutuksen tutkiminen sen luonnollisissa olosuhteissa silloinkin, kun teknologiat muovaavat kommunikaatiota. Tällöin menetelmän tutkimuskohde pitää sisällään sanoja, kuvia, piirroksia, ääntä, audiovisuaalisuutta, verkkosivuja ja digitaalisia artefakteja. Kozinetsin keskeinen väite onkin, että toisin kuin muut verkkoetnografiset menetelmät, netnografia tarjoaa tarkkoja ja kokonaisvaltaisia ohjeita, jotka auttavat tutkijaa etnografisen tutkimuksen prosessissa sosiaalisen median kontekstissa säilyttäen humanistisen näkökulman. Kozinets vastaa lukijan mieleen nousevaan kysymykseen muista tunnetuista verkkoetnografian kehittäjien teoksista alaviitteessä. Kozinetsin mukaan Christine Hinen kirja *Virtual Ethnography* (2000), Tom Boellstorfin ja kumppaneiden *Ethnography and Virtual Worlds* (2012) sekä Heather Horstin ja Daniel Millerin *Digital Anthropology* (2012) tarjoavat teoreettisia näkökulmia, yleisiä neuvoja ja case-tutkimuksia, mutta ovat näkökulmiltaan rajoittuneita keskittyen joko tiettyyn verkkoympäristöön ja -kenttään tai lähestymistapaan. Näin ollen nämä teokset ovat Kozinetsin mukaan itse asiassa esimerkkejä netnografian eri muodoista ja kentistä. Kozinetsin pyrkimys jäsentää digitaalisiin ympäristöihin kietoutuvan etnografian kehittyvää kenttää asettamalla netnografia sen kattokäsitteeksi, herättääkin lukijassa halun arvioida asiaa itse edellä mainittuihin teoksiin perehtymällä.

Kozinets etnografisen tutkimuksen fokuksen uudelleen muotoilu sosiaalisen median tutkimuskontekstissa on kiinnostava, sillä hän tarttuu ajankohtaisiin kulttuurin ja

yhteisön käsitteisiin. Tässä hän vaihtaa myös painopistettä suhteessa kirjan ensimmäiseen painokseen, jonka keskeinen jäsenyys oli jako verkkoyhteisöjen (kokoontuvat vain verkossa) ja verkossa olevien yhteisöjen (kokoontuvat sekä verkossa että fyysisesti) välille. Nyt Kozinets nostaa esille antropologisen kritiikin, jossa yhteisön ja kulttuurin käsitteisiin sisältyvä esioletus niiden vakaudesta on kyseenalaistettu jo 80-luvulta alkaen. Sen sijaan, että kulttuuri, yhteisö tai niihin identifioituminen olisi vakaata, yhtenäistä, olemuksellista tai ajallisesti pysyvää, tulisikin ne käsittää moninaisuuden, ristiriitaisuuden, satunnaisuuden ja ennakoimattomuuden kautta. Tämä uudelleenmäärittely tuottaa polttavan kysymyksen siitä, mikä on etnografian kohde, kun se ei enää sijaitsekaan sopivasti yhdessä paikassa (transnationaali tai monipaikkainen kulttuuri). Vastaukseksi Kozinets ehdottaa keskittymistä kulttuurisiin käytänteisiin, joita tutkimalla on mahdollista päästä kiinni kulttuurin omaksumisen prosesseihin. Ajatus, että kulttuuri pikemminkin omaksutaan sen sijaan, että siihen liityttäisiin pysyvästi, korostaa käsitystä kulttuurin moninaisuudesta ja muuttuvuudesta.

Kozinets jatkaa ajatuksen kehittämistä jakamalla sosiaalisuuden kahteen erilaiseen muotoon. Nyky-yhteiskunnassa ihmisten välisiä suhteita kuvaa Kozinetsin mukaan usein välineellinen, sattumanvarainen ja ajallisesti rajallinen kanssakäyminen (Kozinets käyttää tästä sosiaalisuuden muodosta termiä *consocial*). Tämän kaltaista sosiaalisuutta syntyy esimerkiksi naapureiden, kurssikavereiden tai teatterissa vieretysten istuvien ihmisten välille, joille yhteinen konteksti luo olosuhteet. Nämä kontekstisidonnaiset suhteet ovat usein ystävällisiä, mutta eivät erityisen vahvoja ja rakentuvat sille, mitä *yhteistä yksilöt tietyissä olosuhteissa jakavat*. Siten tämä sosiaalisuuden muoto usein raukeaa kurssin päättyessä tai näytelmän loppuessa. Kontekstisidonnaiset suhteet voivat kuitenkin muuttua pysyvämmäksi sosiaalisuuden muodoksi, jolle ominaista on identiteettien yhteenliittyminen, joukkoon kuulumisen tunne sekä kysymys siitä, *keitä me olemme*. Pysyvään sosiaalisuuden muotoon liittyy tyyppillisesti rajojen vetäminen ”meidän” ja ”muiden” välille. Kozinets esittääkin, että pysyvien identifikaatioiden sijaan sosiaalisuuden kontekstisidonnaiset muodot ovat verkossa hallitsevia, joka korostaa ajatusta verkkokulttuurien – ja yhteisöjen notkeudesta ja jatkuvasta liikkeestä.

Kirja tuo tarpeellista teoreettista pohdintaa menetelmän ympärille juuri tutkimuskohdetta määrittelemällä. Kirjan alkupuoli on kiinnostavaa luettavaa sosiaalisen median ilmiöistä kiinnostuneille, kun taas itse menetelmää kuvaavat kappaleet soveltuvat verkon etnografista tutkimusta suunnitteleville tai tekeville. Lukuja voi lukea myös toisistaan irrallaan ja esimerkiksi verkon tutkimusetiikkaa käsittelevä luku on hyödyllinen muillekin kuin etnografisesta tutkimusotteesta kiinnostuneille. Kirjassa tarjottavat käytännön tutkimusprosessiin liittyvät ohjeet onnistuvat olemaan samalla yksityiskohtaisia sekä sillä tavoin yleisiä, että niitä voi soveltaa eri verkkoalustojen tai sosiaalisen median sovellusten tutkimiseen. Teos on oppikirjamainen ja jokainen luku pitää sisällään tiivistelmän sekä luettelon luvun tärkeimmistä kirjallisuudesta. Lisäksi useat luvut pitävät sisällään hyödyllisiä laatikoita, joihin on koottu tiivistettyä tietoa ja tutkimusesimerkkejä. Kozinets siis onnistuu tavoitteessaan laajentaa ensimmäisen painoksen lähestymistä netnografiaan sekä teoreettisesti että tutkimuskäytännössä ja vie ansiokkaasti eteenpäin verkon etnografista tutkimusta.

Kirjallisuus

- Boellstorff, Tom, Nardie, Bonnie, Pearce, Celia & Taylor, T.L. (2012) *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton: Princeton University Press.
- Hine, Christine (2015) *Ethnography for the Internet: Embedded, Embodied and Everyday*. London: Bloomsbury.
- Hine, Christine (2000) *Virtual Ethnography*. London: Sage.
- Horst, Heather A. & Miller, Daniel (2012) *Digital Anthropology*. London: Bloomsbury.
- Kozinets, Robert V. (2010) *Netnography: Doing Ethnographic Research Online*. London: Sage.